

Алымкожоев Өмүрбек Жумадиловичтин «Орусиялык археолог Ю.С.Худяковдун кыргыз таанууга кошкон салымы» аттуу 07.00.02 - Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына биринчи расмий оппонент тарых илимдеринин доктору, профессор Каана Айдаркулдун

ПИКИРИ

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.

Энесайдагы кыргыздар менен Теңир-Тоодогу кыргыздардын тарыхый жалпылыгына, “кыргыз” этнониминин келип чыгышы маселелерине, Энесайдагы жана Теңир-Тоодогу жана аларга чектеш аймактардагы кыргыздардын этностук-маданий, мамлекеттик-саясий, аскердик тарыхына байланыштуу маселелерди, археологиялык, жазма жана башка булактар аркылуу изилдөөнү жалпы Ички Азия, Борбордук Азия жана Түштүк Сибирдеги курал-жарактын өнүгүү тарыхы жана көчмөндөр цивилизациясынын тарыхы менен айкалыштырып иликтеп келген чыгаан инсан — орусиялык археолог жана тарыхчы, тарых илимдеринин доктору, профессор Юлий Сергеевич Худяков болуп саналат.

Байыркы жана орто кылымдардагы кыргыз тарыхынын комплекстүү маселелеринин көпчүлүгү профессор Ю.С.Худяковдун археологиялык, кыргыз таануу, түркология, этнология, курал-жарак таануу, маданият таануу жана башка тармактарды камтыган илимий эмгектеринде ырааттуу чагылдырылган.

Энесай кыргыздарынын этностук тарыхын комплекстүү иликтөөдө профессор Ю.С.Худяков археологиялык, жазма, этнографиялык, географиялык, тилдик маалыматтар менен бирге кыргыздардын фольклордук материалдарын дагы байма-бай колдонгон.

Илимпоз Ю.С. Худяковдун эмгектерин ар тараптуу талдоо менен бирге кыргыздардын байыркы жана орто кылымдардагы этносаясий тарыхын,

14-3/26 - 14 - 02 22

аскердик тарыхын, социалдык абалын, башка элдер менен болгон дипломатиялык алакаларын, маданий-чарбалык түзүлүшүн жана башка маселелерди тактоо - заманбап кыргыз тарыхнаамасы үчүн актуалдуу маселелерден болуп саналат.

2. Илимий жоболордун негизделишинин деңгээли.

Диссертациялык иште бир катар илимий жаңылыктар киргизилген.

1- жыйынтык. Диссертацияда профессор Ю.С.Худяковдун мыкты окумуштуу – кыргыз таануучу болуп калыптанышына илимий мектептен сырткары ата-тегинин, үй-бүлөсүнүн таасири тийгендиги белгиленет.

2- жыйынтык. Изденүүчү белгилегендей, байыркы жана орто кылымдарда ар кыл чөлкөмдөрдө байырлаган кыргыздардын тарыхы боюнча айтылган Ю.С.Худяковдун илимий көз караштары жана тыянактары илимий негиздүү.

3- жыйынтык. Ю.С.Худяковдун “кыргыз” этноними жаатындагы өз бүтүмдөрү жана орто кылымдардагы Энесай тарыхы үчүн “хакас” этнониминин профессор Л.Р.Кызласов тарабынан “байыркы этноним” катары бир беткей көз карашты таңууланышын ырааттуу сынга алуусу аркылуу “кыргыз” этноними жаатындагы орус тилдүү илимий чөйрөдөгү талкууда объективдүү турумду калыптандырууга зор салым кошкондугу белгиленет.

4- жыйынтык. Энесай жана Теңир-Тоо кыргыздарынын этностук-маданий, тектик жалпылыгын профессор Ю.С.Худяков ишенимдүү тарыхый-географиялык, археологиялык, лингвистикалык булактардын негизинде талдап айгинелөөгө жетишкендиги баса көрсөтүлөт.

5- жыйынтык. Кыргыздардын жана башка көчмөн этностордун аскер өнөрүн, курал-жарактарын изилдөөдөгү профессор Ю.С.Худяковдун саамалыктары Евразия тарыхын заманбап изилдөөдөгү, асыресе, Евразиядагы көчмөндөр цивилизациясынын өнүгүүсүндөгү урунттуу жагдайларды иликтөөдөгү ар тараптуу мамиле болуп саналат.

б- жыйынтык. Диссертацияда профессор Ю.С.Худяков Кыргыз каганаты доорундагы кыргыздардын аскер иши, аскердик өнөрү, курал-жарактарынын өнүгүшү, журт которуулары боюнча археологиялык жана этнологиялык маалыматтарга негизделген илимий жоболорду калыптандырып, илимий мектепти (анын ичинде анын Кыргызстандагы бөлүмүн) түзүп, анын өнүгүшүнө өбөлгө түзгөндүгү көрсөтүлгөн.

3. Диссертацияда чыгарылган жыйынтыктын (илимий жобонун) корутундусунун негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү

1- корутунду. Залкар илимпоз, археолог жана кыргыз таануучу Юлий Сергеевич Худяковдун ата-тегинин тарыхый жагдайларын иликтөө анын кулк-мүнөзү, башынан кечирген турмуштук сыноолор, айлана-чөйрөгө мамилеси, коомдогу макамына карата мамилеси, умтулуулары сыяктуу маселелерди ачып берүүгө өбөлгө түзөт.

2- корутунду. Ю.С.Худяков советтик археолог жана түркологдордун мыкты мектебин өздөштүрүп, постсоветтик доордо өз алдынча илимий мектеп курууга жетишкен ири окумуштуу катары иштиктүү эмгектенгендиги, анын эмгектерине карата оң сын пикирлер камтылган ири адабият аркылуу айгинеленет.

3- корутунду. Илимде белгилүү болгон бардык тарыхый даректерге ылайык, байыркы доордо жана орто кылымдарда Теңир-Тоодо, Алтайда жана Сибирдин түштүгүндө өздөрүн «кыргыз» деп атап, калган башка элдерге дал ушул ат менен гана таанылып, белгилүү болгон түрк тилдүү эл жашаган, деген Ю.С.Худяковдун бүтүмү башка кесиптештеринин колдоосуна ээ.

4- корутунду. Кыргыз таануунун эң бир көйгөйлүү бөлүгү болуп Энеай жана Теңир-Тоо кыргыздарынын этностук жана этномаданий жалпылыктары тууралуу маселе эсептелет. Ю.С.Худяков Энесай кыргыздары менен Теңир-Тоо кыргыздардынын этностук, этномаданий жалпылыктары бир деген көз карашын илимий негизде далилдей алган илимпоз.

5- корутунду. Профессор Ю.С.Худяков кыргыздардын аскердик тарыхын тактоодо байыркы жана орто кылымдардагы жазма булактардын, археологиялык изилдөөлөрдүн маалыматтарын, тарых жана тил илимине байланыштуу илимий монографиялар менен катар калктын тарыхый эстутумунда сакталган фольклордук маалыматтарды кылдат пайдаланып, изилдөөлөрдү жүргүзгөн.

6- корутунду. Профессор Ю.С.Худяков кыргыз элинин аскер ишин жана курал-жарактарын изилдөөдө “Манас” эпосундагы маалыматтар менен археологиялык табылгаларды таасын салыштырып колдонгон. Ю.С.Худяков кыргыздардын аскер өнөрүн жана курал-жарактарын гана изилдебестен, археологиялык табылгалардын негизинде кыргыз жоокеринин орто кылымдардагы сөлөкөттөрүн жашаган доорлоруна жараша реконструкциялаган. Бул ыкма – тарых жана кыргыз таануу илимдери үчүн өтө маанилүү.

4. Диссертациялык иштин илимий жыйынтыктарынын ички биримдигин баалоо.

Издөнүүчү Алымкожоев Өмүрбек Жумадиловичтин «Орусиялык археолог Ю.С.Худяковдун кыргыз таанууга кошкон салымы» деген темадагы 07.00.02 - Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга сунушталган диссертациялык иштинин ички биримдиги анын мазмунун, хронологиялык жана логикалык жактан ырааттуу түзүлүшүнөн, койгон максаттары менен милдеттеринин тактыгынан көрүнүп турат. Изилдөөнүн тарыхнаамасы, булактык базасы, методологиясы жана изилдөө ыкмалары иштин жана натыйжаларынын ырааттуулугу менен биримдигин айгинелеп турат.

Мезгил талабына ылайык жазылган иште бир катар жаңы жыйынтыктар жана баалуу практикалык сунуштар бар. Аларды диссертанттын кыргыз тарыхнаамасына кошкон жеке салымы катары эсептөөгө болот.

5. Диссертациянын негизги жоболорун, натыйжаларын жана корутундуларын жарыялоонун жетиштуу толуктугун ырастоо.

Диссертациянын негизги жоболору жана корутундулары автордун 22 макаласында чагылдырылган. Алардын ичинен он беш макала жергиликтуу, жети макала чет мамлекеттик басмаларда жарыкка чыккан.

6. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна туура келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине, маани-маңызына дал келет. Кыргыз жана орус тилиндеги авторефераттар талапка жооп берет. Автореферат кыргыз, орус, англис тилинде окшош, бири-бирине шайкеш резюмелерге ээ.

7. Диссертациянын мазмуну жана жасалгаланышы боюнча кемчиликтери.

Алымкожоев Өмүрбек Жумадиловичтин аталган диссертациялык иши жогоруда көрсөтүлгөн жетишкендиктер менен катар эле айрым бир мүчүлүштүктөр да кездешет.

1) Илимий изилдөөнүн I баптын, 1.2. “Энесай жана Теңир-Тоо кыргыздарынын тарыхый этностук, маданий жалпылыктарынын тарыхнаамасы” деп аталган экинчи бөлүгүндө, бул темага байланыштуу Кыргызстандын көз карандысыздыкка ээ болгондон кийинки авторлордун эмгектерин кенен чагылдырса болмок.

2) Автор “Адабияттардын тизмесинде” диссертацияга түздөн-түз тийешеси жок эмгектерди көрсөткөн, колдонулган адабияттардын жана булактардын тизмесин терең анализдеп, адабияттардын тизмесин кыскартса болмок.

3) Изденүүчү профессор Ю.С. Худяковдун кыргыздардын маданияты, диний ишенимдери тууралуу изилдөөлөрүнө дагы талдоо жүргүзсө илимий иштин баалуулугун арттырмак.

Алымкожоев Өмүрбек Жумадиловичтин диссертациясынын кол жазмасы жогоруда аталган айрым мүчүлүштүктөргө карабастан, өз алдынча

жогорку илимий-теориялык деңгээлде даярдалган, илимий эмгектерге коюлуучу талаптарга жооп берген, мазмундуу жазылган диссертация деп эсептесе болот.

8. КР УАКтын диссертацияларга койгон талабына жооп бериши.

Диссертациялык иш илимий теоретикалык жана методологиялык жагынан жетиштүү деңгээлде жазылып, кыргыз тарых илиминде өз алдынча аткарылган илимий эмгек болуп саналат. Алымкожоев Өмүрбек Жумадиловичтин “Орусиялык археолог Ю.С. Худяковдун кыргыз таанууга кошкон салымы” деп аталган диссертациясынын кол жазмасы Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиясынын талаптарына жооп берет. Изденүүчү Алымкожоев Өмүрбек Жумадилович 07.00.02 - Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

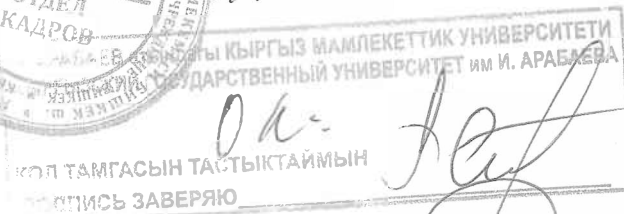
Расмий оппонент:

**тарых илимдеринин доктору,
профессор**

[Handwritten signature]

К. Айдаркул

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

10.02.2022-ж.